

מצות זכור

אופני קיום המצוה

מבואר בדברי הרמב"ן ב' אופנים דאפשר לפרש הדרשא דזכור בפה, האחד, קריאת פרשת זכור בציבור. והשני, לספר מעשיו הרעים וחובת מחיתו לבנינו ולדורותינו. וד"ז מתקיים אף בסיפור בעלמא ולא בעינן קריאתה בתורה, (וכך מסקנת הרמב"ן).

ונראה דמקור דבריו שצריך לספר לבניו זה מלשון "שונה בפיו" דמשמעותו מדבר אל אחר, דאם המצוה רק להוציא בפיו מעשה עמלק, סגי ליה למימר זכור בפה (וכמ"ש בספרי הנ"ל). ולזה פירש הרמב"ן בב' אופנים, קריאת התורה בציבור, או סיפור המעשה לבניו ולדורותיו, (דבב' אופנים אלו מדבר אל אחרים).

ב. בפירוש הר"ש והראב"ד על התו"כ מבואר פירוש אחר בזה, דהנה בתו"כ שם נקטו באותו לשון "שתהיה שונה בפיו" גם על מצות זכירת שבת, ומעשה העגל, ומעשה מרים, ומעשה עמלק. ופירשו הר"ש והראב"ד וז"ל: בזכירת שבת — שתהא שונה הלכות שבת. ובמעשה העגל — הלכות ע"ז. ובמעשה מרים — הלכות נגעים. ובמעשה עמלק — הלכות מגילה עכ"ל. ונראה דהוקשה לר"ש והראב"ד לשון "שונה", ופירשוהו ע"ד שונה הלכות, ולכך

בתורת כהנים ר"פ בחוקתי א': "זכור את אשר עשה לך עמלק" יכול בלבך, כשהוא אומר "לא תשכח", הרי שכיחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים "זכור", שתהיה שונה בפיו. וכ"ה בגמ' מגילה (י"ח.). והנה כע"ז אי' בספרי בפרשת כי תצא אי': "זכור" בפה "לא תשכח" בלב. כלומר להוציא בפיו, ולא סגי בזכירה בלב. אולם בתו"כ אי' "שונה" בפיו. ובדברי הראשונים מצאנו כמה פירושים בביאור "שונה" בפיו וכדלהלן.

א. כתב הרמב"ן (פרשת כי תצא) וז"ל: ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה. אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה "בשניה זכור" (משנה מגילה כ"ט:). ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה

והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו. וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות וכו' (א"ה, בתו"כ שם דרשו גם במעשה מרים שתהיה שונה בפיו עיי"ש), עכ"ל.

ביארו המצוה לשנות את ההלכות שנתחדשו מחמת אותו ענין.

^{הערה}

ומבואר חידוש במצות זכירה דמעשה עמלק דע"י לימוד "הלכות מגילה" נזכר ענינו של עמלק, אעפ"י דפשוטו של מקרא קאי על מעשה עמלק מה שעשה לנו בצאתכם ממצרים, מ"מ כיון דהמן האגגי מזרע עמלק הרי באיבודו מן העולם מתקיים מחיית עמלק. וכל המועד דפורים נתחדש אחר מחיתו, לכך בלימוד הלכות מגילה יש קיום של זכירת עמלק.

ויש להוסיף ביאור בזה דכדי שיהיה זכרון עולם למעשה עמלק ה"ז דוקא ע"י לימוד תורה שהוא הדבר העומד לעולמי עולמים, וכעין מש"א בירושלמי במגילה (פ"ב ה"ד) עה"פ במגילת אסתר "וזכרם לא יסוף מזרעם" מכאן שקבעו לה חכמים מסכת, ע"כ. היינו דלהעמיד זכר להנס לעולם לא סגי במעשה מצוות שנתחדשו בפורים כקריאת המגילה ומשלוח מנות וכו', אלא הוצרכו חכמים לקבוע מסכת בתורה שבע"פ – מסכת מגילה, ובזה נעשה חלק מהתורה יש לו קיום לעולם. [וכך מבאר התפארת שלמה את הפסוק "זכרו נפלאותיו ומשפטי פיהו" היאך יזכרו נפלאותיו – ע"י "משפטי פיהו", כלומר ד"ת שנתחדשו מאותם ניסים].

ג. **הרמב"ם** בסה"מ (מצוה קפ"ט) נראה דהיה לו גירסא אחרת בתו"כ, וז"ל: שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן והוא אמרו ית' זכור את אשר עשה לך עמלק ולשון ספרי זכור-את אשר עשה לך בפה לא תשכח בלב כלומר אמור מאמרים בפיו שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות ולשון ספרי זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלבבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיו וכו', ע"כ. (הערת לשון הרמב"ם עפ"י הוצאת פרנקל ועיין בהערה הגי' בסה"מ בהוצ' רגילה").

וכך מבואר בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ה ה"ה), וז"ל לענינינו: ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו שנ' זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו "זכור" בפה, "לא תשכח" בלב, שאמור לעשות איבתו ושנאתו, ע"כ.

נמצא גי' הרמב"ם "שתהיה שנאתו בפיו" כלומר שנצטוינו לזכור בפה את

א. גירסת הרמב"ם בסה"מ (מצוה קפ"ט) בהוצאות הרגילות, וז"ל: "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו, ולשנוא אותו בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה, ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן, והוא אמרו יתעלה "זכור את אשר עשה לך עמלק" יכול בלבבך, כשהוא אומר "לא תשכח" הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" שתהא שנאתו בפיו וכו', ע"כ.

בברכות (פ"ז סי' כ'). וכמו שצייד הרמב"ן בתחילת דבריו.

והוסיף הב"ח (סי' תרפ"ה) לבאר דהגם שקרה"ת בכל שבת ויו"ט ור"ח וחזה"מ תיקן משה רבינו, כמ"ש בירושלמי מגילה (פ"ד ה"א). מ"מ "צריך להזהר טפי בפרשת זכור שהיא מצוה מיוחדת ומפורשת בתורה, משא"כ שאר קריאות שאינן אלא בע"פ מפי משה רבינו ע"ה" עכ"ל.

הדברים כדי להגיע למצב של שנאה כלפי עמלק, ולכך מודגש בכל דברי הרמב"ם החיוב לשנוא את עמלק. [אמנם בתו"כ הובא דרשא זו שתהיה שונה בפ"ך לענין שבת ומעשה העגל ומרים, ושם בהכרח הגי' כשאר הראשונים].

ד. **שיטת** התוס' בברכות (י"ג. ד"ה בלשון) דמצות זכור לקרות את הפרשה בס"ת בציבור. וכ"כ הרא"ש

זמן המצוה

מצוה זו. ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה, תורה היא, ומפני מצוה זו היא שקבעו כן" (לשונו שם). [אמנם אימתי מוגדר כמבטל המצוה – כתב החינוך – הוא רק אם לא קרא בפיו מעולם מה שעשה לנו עמלק, אבל אם קרא פ"א בכל חייו כבר לא חשיב מבטל המצוה עיי"ש].

והנה לא נתבאר בחינוך שיש חיוב מה"ת לקרותה בס"ת בציבור, רק כתב דבזה שקורין בתורה פרשה זו מתקיים מצוה זו, אבל לעולם אם יקרא הפרשה ביחיד בביתו, או ידבר ממעשה עמלק, מקיים המצוה מן התורה.

אמנם מדברי הרמב"ם והרמב"ן נראה דהוא מצוה תמידית, ואינו קשור לאיזה זמן בשנה. וכמ"ש החינוך בתחילת ספרו דהוי משש מצות תמידיות. וכ"כ המנ"ח שם.

ד. **לפירוש** הרמב"ן (השני), הר"ש, הראב"ד והרמב"ם הנ"ל מתקיימת המצוה כל השנה, ואינו ענין לקרה"ת דפרשת זכור. [ואכן קרה"ת דפרשת זכור כתבה הרמב"ם בהלכות תפלה (פ"ג ה"כ) בהדי דינא דקריאת ד' פרשיות ושאר המועדים]. וצ"ת האם יש זמן למצוה.

וכבר העיר בזה בספר החינוך (מצוה תר"ג) "ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום כמו שנצטוונו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה" (לשונו שם).

וכתב החינוך כיון דטעם המצוה שלא תשכח שנאתו מלבנו [א"ה, אזיל בשיטת הרמב"ם הנ"ל], א"כ די לנו בזה לזכור הענין פ"א בשנה, או שתי שנים ושלש, והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשנים או שלש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך

עד שימחה זרעו של עמלק עיי"ש. ונכדאי להתרגל בכונה זו בברכת ק"ש, דבלא"ה הכל אומרים בכל יום, ואילו מה שנדפס בסידור בסוף תפלת שחרית לומר שש זכירות לא מצוי כ"כ שעושים כן].

ועיין במג"א (סי' ס' סק"ב) שהביא מכתבים לכוון זכירת מעשה עמלק בכל יום בברכת ק"ש באהבה רבה, במש"א וקרבתנו מלכנו "לשמך הגדול", כיון שאין השם שלם

הוצאת

1000

בגדרי מצות זכור

הוצאת

- א. האם נוהגת לאחר שנמחה את עמלק
- ב. נשים במצות זכור

ב. **וכך** מבואר בלשון הרמב"ן בפרשת כי תצא שפירש ענין המצוה "שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים" וכו' עכ"ל. ומשמעות הדברים שמצות הזכירה כדי לקיים מצות מחיית עמלק וכמ"ש הרמב"ן לעיל מיניה "כך עשה לנו הרשע ולכך נצטוינו למחות את שמו", ולכך חיובה "עד שנמחה את שמו מתחת השמים" (לשונו שם).

הרי קמן מד' הראשונים מתבארים הנפ"מ לדינא שכ' לעיל בזה דמצות הזכירה קשורה במצות מחית עמלק. א. הפטורים ממצות מחיה פטורים ממצות זכירה, ולכך נשים פטורות מזכור (חינוך). ב. זמן המצוה עד שימחה שמו מן העולם (רמב"ן).

אכתי צ"ב המקור לכך. וכקושיית המנ"ח מי יעמוד בסוד ה' לומר שמצות זכור רק כדי לקיים מחייתו.

א. **הנה** לא נתבאר בתורה להדיא דמצות זכירת מעשה עמלק רק כדי שלא נשכח למחותו, ואזי נמצא דכל מצות הזכירה תלויה במצות המחיה, או הוי מצוה בפנ"ע. ונפ"מ דגם לאחר שימחה שמו מהעולם עדיין יש מצוה לזכור מעשיו הרעים. וכן נפ"מ דגם אלו שפטורין ממצות "המחיה" מחויבים במצות "הזכירה".

בחינוך (מצוה תר"ג) כתב דנשים פטורות ממצות זכור משום דלאו בנות מלחמה. הרי דנקט דכיון דפטורות ממצות מחית עמלק, תו לא חייבות במצות זכור.

והמנ"ח תמה מנ"ל הא, הלא הא ב' מצוות ומי יעמוד בסוד ה' לומר שמצות זכור רק כדי לקיים מחייתו, ושמה אף לאחר שימחה שמו מן העולם אכתי נתחייב לזכור מעשיו הרעים והניח בקושיה.

ב. אדם ששמע בפרשת זכור את הפסוק תמחה את זכר עמלק קודם ששמע את פירוט מעשיו של עמלק, לפי"ד הרמב"ן שקיום המצוה דזכור לבאר מה עשה לנו הרשע "ולכך" נצטוינו למחות את שמו, יתכן דלא יצא יד"ח בשמיעת מצות המחיה קודם מעשיו הרעים.

ג. **ומצאתי** מקור נפלא לד' החינוך בהקדם מש"כ ברבנו בחיי (ס"פ כי תצא) שביאר מ"ט יש טעם טפחא תחת תיבת "לא" תשכח. והלא בפשוטו ה"ז משפט אחד והו"ל לעשות מרכא דמשמעותו חיבור תיבת "לא" עם "תשכח".

ותירץ וז"ל: להורות שעתיד זכרם להשתכח מן העולם, וזה בזמן המשיח. ואף על פי שפשוטו של מקרא לפי התיבות שלא ישכח, בא הרמז בו לפי הטעמים שיבוא זמן שישכח. ועל כן תמצא טפחא במלת "לא", ומלת "תשכח" היא בפני עצמה, ויש דגש באות תי"ו, כלומר הנה ימים באים שתשכח כשיאבד זכרם מן העולם. הוא שאמר דוד ע"ה "האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה", ואז יהיה השם שלם והכסא שלם, וזהו שכתוב אחריו "וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו", עכ"ל.

נמצא לפי"ד רבינו בחיי מבואר בטעמים שניתנו למשה בסיני (עיין נדרים ל"ז): למדנו שמצות הזכירה עד שימחה שמו מן העולם, ולכך יש טפחא תחת תיבת "לא". ושפיר נמצא מקור לדברי הרמב"ן והחינוך לתלות מצות זכור במצות תמחה את זכר עמלק.

ויצוין ברמ"א (סי' תרפ"ה, ז') דגם אם א"א לשמוע פרשת זכור בציבור יזהר לקרותה בנגינתם ובטעמים ע"כ. ולהמבואר חזינן חשיבות טעמי הקריאה, דמכאן למדנו דחובת הזכירה תלויה במחיה

א"ש דהצריך הרמ"א לכתחילה שיקרא בנגינת הטעמים.

ומקור לפירוש רבינו בחיי בטעם הטפחא יש להביא מהזוה"ק בפרשת יתרו שעמד על כך שיש טפחא תחת תיבת "לא" בעשרת הדברות – "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תגנוב". ופירש הזוה"ק לומר דאתא למעוטי דפעמים מותר להרוג, כלומר הטפחא רומזת לקרוא את תיבת תרצח בפנ"ע וכאילו שרי לרצוח, והיינו מיתות ב"ד. וכן לא נתאף, להורות דשרי ליה לשמש ולהוליד ולמצות עונה, [דבלא"ה חשיב כניאוף וצ"ת]. ולא תגנוב אתא ללמדנו דפעמים שרי לגנוב, כגון דעת רבו בדברי תורה. [ועיי"ש בזה"ק אמאי בלא תחמוד ליכא טפחא תחת "לא" הרי שרי לחמוד ד"ת. ותירץ כיון שמפורש בפסוק מה נאסר לחמוד הרי שמעינן דשאר מילי שרי].

האם מצות מחיית עמלק גם כשהשלימו עם ישראל (שקבלו מס ועבדות).

ד. **ואפ"ר** עפ"י דיוקן של רבינו בחיי להביא מקור לשיטת הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ו ה"ד) דכתב מצות מחיית עמלק הויא רק אם לא השלימו לקבל עליהם מס ועבדות לישראל, אבל אם השלימו אפשר להניחם בחיים עיי"ש.

ונמצא דמה שנצטוינו למחות את זכר עמלק, שלא ישאר לו שום זכר מעולל ועד יונק משור ועד שה (כדפרש"י בס"פ כי תצא), היינו כשלא השלימו עמנו.

ולאמבואר י"ל דלזה אהני הטעם דטיפחא, דפעמים אין מצווים לזכור לו מעשיו הרעים, כשקיבל מס ועבדות תחת ישראל, שהרי כל מצות הזכירה הוא כדי למחותו, וכיון דבכה"ג אין מצווין למחותו תו ליכא למצות זכירה.

ואכתי יש לחלק דהתינח מש"כ רבינו בחיי דאתא למעוטי דאין מצווין לזכור לאחר גמר מחייתו א"ש, דתו ליכא נפ"מ למצות זכור. אבל בגוונא דהרמב"ם דקיבלו מס ועבדות הרי ד"ז מתלא תלי וקאי, ואם יפרקו מעצמם קבלת העבדות יחזור דינא דמחית עמלק, ונמצא דמצות זכירה בכל זמן בכל עמלק שיסיר מעצמו מס ועבדות, ואין זמן מסוים שנפקעת המצוה לגמרי.

קבלת גרים מעמלק

ה. **ולכאורה** דברי הרמב"ם הנ"ל צ"ע טובא, דאיתא במכילתא (ס"פ בשלח) דאין מקבלין גרים מעמלק. וכ"ה במדרש תנחומא (ס"פ כי תצא), וז"ל: שבועה נשבע הקב"ה וכו' אם יבואו גרים מכל אומות העולם אני מקבלין, וזרעו של עמלק אינו מקבלו לעולם וכו' ע"כ.

ולכאורה עמלק שמתגייר ה"ז הפקעה הרבה יותר גדולה מקיבל מס ועבדות, שהרי ע"י גירותו כקטן שנולד דמי ונפקע ממנו לגמרי שם עמלק. ואם אעפ"כ מצות מחיית עמלק מחייבת שלא

נקבלו כגר כיון שהוא מעמלק, כ"ש בכה"ג שנשאר בשם עמלק ורק קיבל מס ועבדות.

ובתשובות אבני נזר (או"ח סי' תק"ח) עמד בקושיה זו, וזה תו"ד:

דזרע עמלק נענש בעון אבותם, אע"ג דכתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, אולם כיון שאוחזין מעשי אבותיהן בידן, שגלוי וידוע לפני הקב"ה ששנאתם טמונה בלבם, פוק חזי מעשה ^{המחלוקת} המן האגגי, ובאוחזין מעשה אבותיהן בידיהם כתיב פוקד עון אבות על בנים, אבל אם עשו תשובה אין נענשין בעון אבותם, אלא דצ"ע מהמכילתא דאין מקבלין גרים מעמלק, הלא כשבאים להתגייר הרי הם עושים תשובה יותר ממה שמקבלין ד' מצוות.

וביאר האבנ"ז בהקדם דברי התנא דבי אליהו (פכ"ד) שאליו צוה לעמלק בנו שידע דעוה"ב אינו מתוקן אלא לישראל לך וסייע אותם בחפירת בארות וכדו' ותזכה עמהם, כיון ששמע הדבר נעשה שונא ורודף לישראל עכ"ל.

מבואר בזה ששורש הרע בעמלק שאינו רוצה ומוכן להיות נכנע לישראל וממילא רק בתיקון מידה זו חשיבא כאינו אוחז מעשה אבותיו בידו, וע"כ כשבא להתגייר אין שום הוכחה שרוצה בהכנעה שהרי נעשה ישראל בעצמו והרי הוא שוה בין שוים, ואם יזדמן לו שיראה מעלה בישראל מה שאין בו ויצטרך להכניע עצמו, לא יעמוד בכך אלא יהיה שונא ורודף כי

החינוך שכולו כמו שעושים בעבדים סימן בגופם שידעו הכל דהם עבדיו, ועבדות קשורה בהכנעה וקבלת עול מלכות שמים, ועשיו שכולו גאווה אינו מסוגל להכנעה זו ולכך ביטל מילה.

ו. **ועיין** בחזו"א יו"ד הלכות גרים (סי' קנ"ז סק"ה), וזהו תו"ד בהרחבה (ובתוספת ביאור) לאחר שהביא דברי הרמב"ם והראב"ד שהשיג עליו דבעמלק אין פותחין לו לשלום ואין דורשין ממנו מס ועבדות, אלא שאם קיבל עליו אין הורגין אותו. [ולפי"ז הרמב"ם פליג בזה שגם פותחין לו לשלום]. כתב החזו"א: והא דבני בניו של המן למדו תורה ולכאורה הלא איכא מצות מחיה, וי"ל דקיבלו עליהם ז' מצוות מס ועבדות ואזי אין חיוב מחיה כמש"כ הרמב"ם.^ג והא דמשמע דנתגיירו, והרי במכילתא אמרו שאין מקבלין גרים מהם, י"ל דנתערבו באחרים וקבלו אותם בטעות.

ואין דברי המכילתא סותרים לרמב"ם (קושיית האבנ"ז), די"ל דבמכילתא איירי לאחר שנכנסו למלחמה הסכימו לקבל מס ועבדות, דאזי אף דבשאר אומות מקבלין גרים אף לאחר שנכנסו למלחמה, מ"מ בעמלק לא מקבלין ולפי"ז בעובדא דגור העמלקי שלא קיבלו דוד צ"ל דהי' זה במלחמה ואזי הלך ונתגייר דאזי קבלוהו שלא כדין, כי כמש"כ אם נכנס למלחמה

עדיין אין לנו הוכחה על הכנעת עצמו בעצם מעשה גירות, אבל כשמקבל ז' מצוות ומס ועבדות, והרמב"ם (פ"ו מלכים ה"ד) מגדיר צורת העבדות שמקבל להיות נבזה ושפל ולא ירימו ראש בישראל, ה"ז ביטוי להכנעתו ושפיר חשיב שתיקן מעשיו ואינו אוחז מעשה אבותיו בידו ולכך אין חייבים למחותו אז, עכתו"ד.

ולמדנו מדבריו: א. דמצות מחית עמלק לדורות מחמת שיש בו הרע של אבותיו, והרי הוא אוחז מעשה אבותיו בידו. [ולולי דבריו היה מקום לומר דחיוב מחיתו לדורות רק מחמת שהם "זכר" לעמלק ההוא, דלא גרע ממה שצריכים למחות בהמת עמלק].

ב. שורש הרע בעמלק הוא "הגאות", ועיין שם בתנא דבי אליהו שפירש הפסוק "בית גאים יסח ה'" זהו ביתו של עשיו. וע"ע במדרש שמואל במעשה דשמואל ואגג שאמר אגג לשמואל בשעת מיתתו "אכן סר המות", וכי כך ממיתים את השרים ("סר" – מלשון שר) וחזינן כמה היה מושרש בגאווה שאפילו בשעת מיתה, חושב על כבודו. כי זהו מהותו של עמלק מזרע עשיו. [ובמעוז צור "כרות קומת ברוש ביקש אגגי בן המדתא... וגאותו נשבתה"].

ועיין עוד בתנודב"א תביעה על עשיו שביטל ברית מילה. ויל"פ דענין הברית מילה הוא חותם עבדות, כמש"כ

ג. ובספר פוקד עקרים לרבי צדוק הכהן (דף י"ז: מדפי הספר) תירץ דמשכחת לה מבני בניו של המן

תו אין מקבלין מהם גרים. אבל אה"נ אם באים מתחילה להתגייר שפיר מקבלין אותם. דלפי החזו"א אין חילוק בין עמלק שמקבל ע"ע ז' מצות מס ועבדות לבאים להתגייר.

מנחת יצחק

הקדמה לחשיבות ידיעת ביאור פשט הפסוקים בפרשת זכור

והנה מובא בשם הגרשז"א שאם חיסר כמה תיבות שלא שמע בפרשת זכור יצא (הליכות שלמה).

וצ"ב אם חיסר תיבות שהי' בהם איזה מעשה רע שעשה עמלק אמאי יוצא יד"ח. ומש"כ מקורו ע"פ ד' המג"א הנ"ל, צ"ע שהרי המ"ב פליג עלה.

והובא מהגרש"א דגם אם יודע פשט א' בתיבת "קרך" סגי, אעפ"י שרש"י הביא ג' פירושים. (שבות יצחק).

וגם בזה צ"ב כיון שרש"י הביא ג' פירושים מאן מפיס דסגי בידיעת פשט אחד, והרי לדברי המ"ב נצטוינו לפרט מעשיו הרעים ולכך צריך למחותו ואפשר שצריך לדעת ג' המעשים רעים שנתבארו בתיבת "קרך".

עכ"פ לאחר דברי המ"ב בשם הרמב"ן שצריך לזכור "כך עשה לנו הרשע" נראה שקיום המצוה בשלמות להבין את המעשים שפירטה התורה, ו"לכך נצטוינו למחות את שמו".

הנה המג"א (סי' תרפ"ה) חידש דאפשר לצאת במקום הדחק פרשת זכור בקריאת התורה בפורים בבוקר בפרשת ויבא עמלק. [ובזה פליג על פסק של התרה"ד עיי"ש].

וכתב עלה המ"ב (ס"ק ט"ז) וז"ל: אבל לעניות דעתי עיקר דינו של המ"א צ"ע דהא כתיב בתורה זכור את אשר עשה וגו' אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו' תמחה וגו' והכונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו כמו שכתב הרמב"ן בביאורו, וזה לא נזכר בפרשת ויבא עמלק עכ"ל.

כלומר מצות זכור מחייבת לפרט "כך עשה לנו הרשע" והתורה פירטה בפסוקים שבס"פ כי תצא את המעשים הרעים שעשה לנו עמלק שנצטוינו לזכרם. ומעתה אם אינו יודע פשט הפסוקים ואינו יודע איזה מעשה רע טמון בהם ה"ז חסרון בקיום המצוה.

שבאו על בת ישראל דהולד כשר, והרי הוא בכלל ישראל מצד אמו, ומ"מ הרי הוא מבני בניו של המן מצד אביו.

[2.345.67]

ולפיכך סדרנו ביאור הפסוקים בפרשת זכור בהדגשת המעשים הרעים הרמוזים בפסוק לדברי המפרשים, ועיי' יקיים את המצוה כראוי.

בביאורי הפסוקים הבאנו בעיקר את דברי חז"ל, רש"י, ועוד ראשונים [ובמקומות שלא פירשוהו הראשונים הבאנו את דברי האחרונים המבארים פשט הכתוב].

ביאורי הפסוקים בפרשת זכור

"זכור"

א. **בתו"כ** ובספרי מבואר "זכור" בפה, כי על זכירה בלב נאמר "לא תשכח". (העתקנו דבריהם לעיל באופני קיום המצוה). כלומר זכור – תזכיר בפין, ונחלקו הראשונים האם הכונה לקרותה בס"ת או לספר בפיו אפילו בלי ספר כמבואר שם ואכמ"ל.

[2.345.67]

"זכור את אשר עשה לך עמלק"

ב. **בפרש"י**: אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרורי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתוב בתריה בא זדון ויבא קלון עכ"ל. ומקורו מחמת סמיכות פרשת עמלק לפרשת מידות ומשקולות שהזהירה התורה לדקדק בהם.

ויש לעיין האם כונת הדברים דבכלל מצות זכור מצווים גם לזכור על מה מגיע עמלק להלחם בנו, כלומר לזכור על איזה חטא בא להלחם בנו, ועיי' נזהר מלעשות

כזה. ופשוט דמדברי רש"י אין הכרח לומר דהוי בכלל המצווה, דאתא לפרושי רק סמיכות הפרשיות, מ"מ מדברי חז"ל לכאורה משמע שכונת התורה ב"זכור את אשר עשה לך עמלק" לזכור גם על מה הגיע להרע להם וכדלהלן.

בילקו"ש ס"פ כי תצא הביא מפרקי דר"א (פמ"ד), וז"ל: רבי פנחס אומר

אחר ארבעים שנה רצה משה לומר להן לישראל זכורים אתם מה שאמרתם היש ה' בקרבנו, אלא אמר משה אם אני אומר להם כך הרי אני מלבין פניהם, ומלבין פנים אין לו חלק לעולם הבא, משל למה הדבר דומה וכו', כך אמר משה הריני אומר לישראל זכור את אשר עשה לך עמלק ע"כ.

כלומר באמירת "זכור" אכן נתכוין משה לומר להם לזכור גם את מעשיהם

הרעים שגרמו למלחמת עמלק. אמנם אכתי אין ראיה דבכלל המצוה לדורות ג"כ נצטוינו במצות זכור לזכור את החטאים שגורמים לביאת עמלק.

ד. עיין רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"ח דבדברי שמים מותר להכלים בתוכחה, וצ"ע.

ואולי כ"ז נרמז בפסוק בפרשת בשלח "ויבא עמלק" וילחם עם ישראל ברפידים (י"ז, ח'), דלכאורה תיבת "ויבא" עמלק מיותרים דסגי למימר וילחם עמלק עם ישראל ברפידים. ואולי אתא לאשמועין לזכור על מה בא עמלק להלחם [מלבד שיש לזכור גוף המלחמה שעשה עמנו ולמחות את שמו משום כך].

ג. **נתבאר** בפרש"י דעל עוון שקר במידות ומשקלות בא עמלק. וצ"ב מה הענין בעבירה זו להענש דוקא ע"י עמלק. ובפרט דעל עוון גניבה וגזילה לא מבואר עונש כזה, ולכאורה לשקר במידות ומשקלות ענינו גניבה כלבד. ואדרבה לכאורה הוא מעשה גניבה פחות חמור דלא מרגיש האדם שנגנב ממנו, כיון שחושב שזה המשקל שצריך לשלם עליו, וממילא צערו פחות מגניבה וגזילה רגילה, ולמה ענשו חמור שמגיע עמלק להלחם בנו, וצ"ב.

ויעוין במהר"ל בגור אריה שפירש דהקב"ה מנהיג את עולמו באופן שיש לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולא יהיה אחד נוגע במוכן לחבירו אפילו כחוט השערה. וכיון שהאדם משקר במידות ומשקלות ונכנס לתחום חבירו לכך נכנס האויב בתחומו להלחם בו.

ויש להוסיף עפ"י דבאיסור שינוי במידות ומשקלות מבואר עד כמה ההשגחה פרטית ואין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו "אפילו כמלא נימא", שהרי בעבירה זו אפילו שינה המשקלות פחות מש"פ עובר

בלאו כמ"ש בספר החינוך (מצוה רנ"ח), ואילו בגניבה וגזילה עיקר האיסור בש"פ, [ורק מדין חצי שיעור נאסר לגנוב ולגזול כל שהוא]. כלומר משרשי איסור זה להאמין דאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כל שהוא, ולכך נאסר מה"ת לשנות את המדות והמשקלות אפי' כל שהוא.

ועפ"י יש לפרש היטב הטעם שעמלק מגיע להלחם על עבירה זו יותר משאר אומות העולם, ויש להקדים המבואר בפרשת בשלח "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" (י"ז, ח'). ופרש"י: שבא על מה שאמרו "היש ה' בקרבנו אם אין" חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו וכו' השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו עכ"ל.

ומבואר דהמשילו חז"ל את עמלק לכלב הנושך, ושמעתי לבאר (וכמדומה שנמצא בספר בית יעקב עה"ת שם) דתכונת הכלב לחוש בכל שינוי וסטיה ומיד נובח ומעיר את בעליו לעמוד על המשמר. [ולכך משתמשים בכ"מ בכלבים לשמירה], וכך מכל אומות העולם נבחר עמלק להיות כמו הכלב לשמור על דרגתו הרוחנית של ישראל, דעל כל ירידה רוחנית ואפילו קטנה מאוד מגיע עמלק. כי רק הוא מכל אומות העולם יש לו את החוש להרגיש בירידה הקלה ביותר.

וזוהו הביאור במש"א חז"ל "ברפידים" על שרפו ידיהם מן התורה. כלומר אפילו

שלמדו תורה אבל כיון שהיה ברפיון חש בכך עמלק ובא להלחם עם ישראל.

[ועיין] בפירוש הגר"א עה"פ "הקול קול יעקב והידים ידי עשיו" דכתיב "קול" חסר וא"ו וכאילו נקרא הקל דהיינו ^{אמר ויחזק} שהקול יעקב נעשה קל יותר, שיש איזה רפיון בקול התורה – הידים ידי עשיו].

[ועיין] בתרגום יונתן ויזנב בך כל הנחשלים אחריו דקאי על האנשים משבט דן שפלט הענן מחמת חטאם כדפרש"י, ומהו חטאם – דהוה מהרהר למסטי בתר מימרי". כלומר הרהור חטא ואפי' דמשמע בדבריו דקאי על ע"ז כמ"ש "דהוה בידהון פולחנא נוכראה" ובע"ז קיי"ל דהקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה, מ"מ הי' זה עבירה במחשבה של הרהור בלבד, ועד"ז מגיע עמלק יותר משאר האומות].

ולפיי"ז א"ש דעוון מידות ומשקלות שנצטוינו שלא לשנות אפילו במשהו שאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כחוט השערה כמש"נ, לזה כשמשנים את המידות הרי יש חסרון משהו באמונה בהשגחה פרטית בא הכלב – זה עמלק להלחם בנו, כי שאר האומות באים להעניש על עבירות חמורות יותר אבל עמלק שתפקידו בבריאה להרגיש בכל ירידה קלה של ישראל, הוא העם הנבחר לפרוע על ידיו חטא זה.

ד. **פירוש** נוסף כתב במהר"ל בגור אריה בגודל העוון של שינוי במשקלות שהרי המידות והמשקלות ענינם

ליתן מידה מדויקת בדברים, וכשמשנה ומשקר במידות הרי משתמש בדבר שכל ענינו למנוע לקיחת דבר שלא כדין מחבירו ובוזה גופא נוטל מחבירו שלא כדין. כלומר גנב וגזול בעלמא הרי הוא לוקח ממון חבירו שלא כדין, אבל ברמאות במדות ומשקלות משתמש בדבר שנועד לעשות דבר ישר, ועל ידו גונב מחבירו.

וד"ז שייך במיוחד לעמלק להשתמש בדברים רוחניים שכל ענינם להורות לילך בדרך ישרה ועמלק ברשעתו משתמש בזה להרע לישראל. כדוגמה לכך יעוין במדרש רבה אסתר (ז') "ויבא עמלק" מהיכן בא עמלק, א"ר כרוספדאי בשם ר' יוחנן שבא מאצל בלעם הרשע שבא ליטול עצה ממנו.. א"ל בלעם לך ועשה עמהם מלחמה... מפני שהן תלויין בזכותו של אברהם אביהם, ואף אתה שהוא בן בנו של אברהם תלוי בזכותו של אברהם, מיד ^{מחמת} בא עליהם למלחמה, ע"כ.

הרי שהשתמש בזכות אברהם אבינו כדי להלחם עם ישראל, והרי היותו נכד לאברהם מחייבת אותו יותר מסתם אומה לילך בדרכו הישרה, ואמנם גם אם הי' מרשיע ואינו שת לבו לכך שהוא מזרעו של אברהם הוי עבירה, אבל הרבה יותר חמור להשתמש בזכות זקינו באברהם אבינו ולעשות דבר הפוך מכל דרכו של א"א ולהרוג אומה שלמה.

ולפיי"ז מבואר היטב דבעוון מידות ומשקלות מגיע עמלק להלחם בישראל. כי עבירה זו היא להשתמש בדבר

שעשוי להעמיד מקח ביושר גמור וכשמעמידים משקלות לא מדויקות ה"ז אופי העבריות של עמלק.

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך
בצאתכם ממצרים"

יש להתבונן דלפום ריהטא לא נתווסף בפסוק זה איזה מעשה שעשה עמלק שצריך לזכרו אלא מה שנתפרש בפסוק הבא – אשר קרך בדרך וגו', ולכאורה הו"ל למימר זכור את אשר קרך עמלק בדרך וגו' ודו"ק. ויש לבאר שהתורה רומזת בפסוק זה על גודל רשעתו של עמלק בכמה וכמה מעשים כדלהלן.

"בדרך בצאתכם ממצרים"

ה. ארז"ל בספרי "בדרך" בשעת טרופיכם. "בצאתכם ממצרים" בשעת גאולתכם, ע"כ.

פירוש: כשאדם הולך בדרך הרי הוא נמצא שלא במנוחה כי הוא נע ונד בדרך וזהו "טרופיכם", וכשבאים להלחם עם בנ"א שנמצאים במצב כזה ה"ז רשעה נוספת.

אמנם יש להעיר דבפרש"י להלן בפסוק י"ח פירש "ויגע" – בדרך. הרי דענין זה נזכר שם. וצ"ל דלא אזיל בשיטת הספרי.

ובפירוש תולדות אדם לבעל המרכבת המשנה על הספרי פירש בענין

אחר, עפ"י הזוה"ק בראשית (כ"ח:) שעמלק נזדווג להם בחטא העגל, וכ"כ בזוהר "מי אשר חטא לי אמחנו" אינון מזרעא עמלק דאיתמר ביה תמחה זכר עמלק, ואינון גרמא לתברא שני לוחות הברית עכ"ל. וציין לתיקו"ז במק"א. ולזה רמזו בספרי בשעת טרופיכם – שעת טירוף במעשה העגל עכ"ד.

וע"ע בדעת זקנים מבעלי התוספות בפרשת כי תצא (פסוק י"ח) והשב לשכנינו שבעתיים אל חיקם.. מה שעשו לתורה שנאמר מזוקק שבעתים וכו' עכ"ל. ולפי"ד הזוה"ק שהם גרמו לשבירת לוחות הברית זה הדבר שעשו לתורה.

נמצא דבתיבה זו רמזה התורה לרשעתו של עמלק שהחטיא את ישראל בחטא העגל, וד"ז הקדימה התורה לשאר מעשיו הרעים כי גדול המחטיו יותר מן ההורגו (כ"כ בתולדות אדם שם).

"בצאתכם ממצרים" – בשעת גאולתכם. עמלק בא במכוון להצר לישראל בשעת שמחתם כדי לקלקל להם שמחה זו, וזהו רשעות בפנ"ע. ויודוע שהגרמנים ימ"ש קבעו את ימי הגירוש ואיסוף היהודים למחנות ההשמדה בימים טובים בדוקא לקלקל את שמחת ישראל במועדים].

ו. **ועוד** יש לומר בביאור הפסוק דרמז למלחמות נוספות שעשה או סיבב עמלק לישראל, (מלבד מה שפירטה התורה בפסוק הבא אשר קרך וגו'). וכדלהלן.

לברר האם המשך הפסוקים "אשר קרך בדרך" וגו' קאי על מלחמה זו.

והנה איתא במכילתא בפרשת בשלח עה"פ ויבא עמלק וגו' וז"ל: רבי אליעזר אומר ויבא עמלק שבא בגילוי פנים, לפי שכל הביאות שבא, לא בא אלא במטמוניות שג' אשר קרך בדרך, אבל ביאה זו לא בא אלא בגילוי פנים, לכך נאמר ויבא עמלק שבא בגילוי פנים. רבי יוסי בן חלפתא אומר ויבא עמלק שבא בעצה מלמד שכנס כל אומות העולם ואומר להם בואו וסייעוני על ישראל וכו' לכך נאמר ויבא עמלק שבא בעצה. עכ"ל.

ומבואר בדברי רבי אליעזר שכל הביאות שבא עמלק להלחם בישראל הי' במטמוניות, וסמך ליה על הפסוק אשר קרך בדרך. ומלשונו משמע דלא רק מלחמה אחת עשה במטמוניות אלא כל הביאות שבא וכו'.

ויש לומר דקאי על הפסוק ויוגד למלך מצרים שנתבאר לעיל שעמלק סיבב שפרעה יצא להלחם בישראל וזהו "במטמוניות" נוכ"כ הנצי"ב בפירושו על המכילתא]. וכן קאי על הפסוק בפרשת חקת וישמע הכנעני וגו' (במדבר כ"א, א') דפרש"י דעמלקים התחפשו לכנענים כשבאו להלחם בישראל, הרי שבא במטמוניות.

אבל המלחמה ברפידים וכן המלחמה שכנס עמלק לאחר קריעת י"ס המבוארת במכילתא הנ"ל היה בגילוי פנים. ואם כנים דברינו דבפסוק זה רומז למלחמות הנוספות שעשה עמלק עם ישראל מלבד

איתא במכילתא בפרשת בשלח עה"פ ^{ויקרא} ויוגד למלך מצרים כי ברח העם" מי הגיד לו וכו', ויש אומרים עמלק הגיד לו, עכ"ל. ועיי' בבעל הטורים (ריש פרשת כי תבא) דלכך הסמיכה התורה כי תבא אל הארץ לתמחה את זכר עמלק, כי עמלק רצה למנוע ביאתן לארץ כמ"ש שהוא הגיד למלך מצרים כי ברח העם, וכן הגיד ללבן כי ברח יעקב, וע"כ סמך לו פרשת ביכורים שמזכיר בה ארמי אוכד אבי ע"כ.

ומבואר שהצרה הראשונה לאחר שיצאו ממצרים היה בסיבת עמלק שהוא גרם לפרעה לרדוף אחריהם. ושפיר נרמז בפסוק זה זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים.

וכשעלו מן הים לאחר קריעת י"ס איתא במכילתא בפרשת בשלח עה"פ "בגדול זרועך ידמו כאבן", וז"ל: כיון שיצאו ישראל מן הים כנס עמלק את כל אומות העולם ובא ונלחם עם ישראל, ונתפלל משה באותה שעה ודממו כולן כאבן, לכך נאמר בגדול זרועך ידמו כאבן עכ"ל.

ומבואר שעמלק נלחם עם ישראל והגדיל לעשות שהביא עמו את כל אומות העולם להלחם בהם ורק ע"י תפילת משה רבינו דממו כאבן. וג"ז אפשר שנרמז בפסוק זה זכור את אשר עשה לך עמלק.

והמלחמה השלישית היא המבוארת בסוף פרשת בשלח ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. ויש

אשר קרך בדרך יתפרש לפי רבי אליעזר על המלחמה ברפידים ועל מה שרצה להלחם לאחר קריעת י"ס, (ולא יצא לפועל מחמת תפילת משה רבינו כנ"ל).

וביוצרות לפרשת זכור (שחרית ד"ה תמימים) "נדר ויעף שלש פעמים וכו' [עמלק נדר ממקומו ויעף אחרי ישראל ג' פעמים]. "החל לבוא מראש במחבא [בתחלה בא עליהם בסתר והגיד לפרעה כי ברח העם. ויש שפירשו במחבא קאי על עמלק שהתחפש לכנענים ובא להלחם בישראל]. "דגר שנית בחרב להובכה" [בפעם שניה כשעלו מהים יצא לקראתם בחרב לטושה]. "גש בשלישי בעליל בחובה" [בפעם השלישית נגש עליהם בגלוי בעבור חטאם שאמרו היש ה' בקרבנו].

הרי קמן המלחמות שעשה עמלק עם ישראל חלקם בהחבא, וחלקם בגילוי פנים, וכמש"נ במכילתא הנ"ל.

ז. ביאור נוסף מצינו בד' המלבי"ם דכונת התורה לזכור שעמלק נלחם בנו בלי שום סיבה ולא דומה לשאר האומות שנלחמים זב"ז לאיזה מטרה, ואילו עמלק עיקר מלחמתו נגד השי"ת ולבטל בחירת עם ישראל לחלקו ית'. ויסוד דבריו מבואר ברמב"ן כדלהלן.

וכך כתב המלבי"ם, וז"ל: שמלחמת עמלק לא היה לו שום סבה מהסבות שבעבורה ילחמו עם בעם ממלכה בממלכה, שכל עורכי מלחמות יהיה לאחד מחמש סבות וכולם לא היו פה.

א. "שילחם על ארץ לכבשהו להרחיב את גבולו" – וזה היה בדרך כי לא היו אז בארץ נושבת, (כלומר לא הגיעו עדיין לארץ ישראל ואין להם חבל ארץ שיש לקחת מהם).

ב. "אם יקרב אל גבול ארצו שהוא ירא פן יירש את ארצו (כגון) במלחמת סיחון ועוג" – וזה היה בצאתכם ממצרים.

ג. "אם עשו עמו מלחמה והתגרו בו" – אבל הוא קרך בדרך דרך מקרה ולא היה שום ריב ביניכם. ד. "להראות כחו וגבורתו" – ואז ילחם פנים אל פנים, והוא ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע.

ה. "בעבור הדת, שחושב שימצא חן בעיני אלהיו אם יכחיד עם הבלתי מאמינים בו" – אבל הוא ולא ירא אֱלֹהִים.

ורק הסבה העצמית למלחמה זו היתה "הכפירה באלוהים" באשר אז שמעו עמים ירגזון, וכל העמים האמינו בנפלאותיו אשר עשה בים ובמצרים, והוא הקשיח לבו מיראת ה' וכו', ורצה להראות לכל יושבי תבל שאין ביכולת ה' להושיעם מידו וכו'. ולפ"ז היה עיקר מלחמתו נגד ה'. ו"נטר איבה על ישראל מצד אבותיו ומשטמת עשו שמורה לנצח לזרע יעקב", עכ"ל לענינינו.

ויסוד דברי המלבי"ם מבוארים ברמב"ן בס"פ בשלח שעמלק נענש יותר משאר האומות כי בא כמתגבר על ה'. וגם

מה שמתעבר על ריב לא לו (כלומר לא היה כאן סיבה כדרך עם שנלחם בעם אחר כמש"כ המלבי"ם).

"אשר קרך בדרך"

ח. פרש"י ג' פירושים על תיבת "קרך" וכדלהלן. פירוש ראשון: לשון מקרה, ונראה כונתו כמ"ש בספרי "אין קרך אלא נזדמן לך" עכ"ל.

כלומר שעמלק נלחמו בישראל בלא התרעה מוקדמת אלא פתאום, כאילו בדרך מקרה נפגשו. ואמנם מצד עמלק לא הי' זה במקרה אלא ארב להם אבל מצד ישראל הי' בא במקרה, וכך מתפרשת תיבת "קרך" עשה אותך שבאת במקרה ודו"ק. ונמצא שישראל לא היו מוכנים לכך, והי' רשעות נוספת מלבד גוף המלחמה. כי קשה לבנ"א המלחמה כשמגיעה בפתאומיות.

וכך יל"פ בתרגום אונקלוס שכתב: "אשר קרך" די ערעך באורחא ע"כ. ופירוש תיבת ערעך בת"א יש לפרש מלשון פגישה, [וכדוגמה עיין בפרשת וישלח "כי יפגשך עשיו אחי" (ל"ב, י"ח) ובתרגום: ארי יערענך וגו'. ובפרשת בלק "ויקר אלוקים אל בלעם" (כ"ג, ד') וכתב: וערע מימר מן קדם ה' לות בלעם].

וצ"ב מאי קמ"ל שפגש בנו, הלא נלחם בישראל ממילא שמעינן שפגש בנו, דאל"כ היאך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו. אלא ע"כ כונתו שצורת ביאתו של עמלק

היתה כאילו נפגש בו ולא במחשבה תחילה, [וכד' הספרי נזדמן לך], וזש"כ רש"י לשון מקרה.

ויצוין ברמב"ם בהלכות מלכים (פ"ה ה"ה) "ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו" עכ"ל לענינינו. הרי נקט אריבתו במיוחד ולא כללו במעשיו הרעים. ומקור דבריו מהפסוק בשמואל (א', ט"ו, ב') "אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך" ופירש התרגום יונתן "שם לו בדרך" דכמן ליה באורחא עכ"ל.

וזוהו פירוש "קרך" לשון מקרה, כלומר עמלק ארב לו והגיע אליו בפתע כאילו נפגשו במקרה. [ואע"ג דדרך הבאים להלחם לעשות מארב ומה התביעה בזה על עמלק. והעירו: דכיון שכפר בה' ובהשגחתו הפרטית על ישראל הו"ל להלחם כשוה בשוה, ולמה בא במרמה וארב להם].

ויש להוסיף ביאור בד' הרמב"ם שפירט "אריבתו" (ולא כללו "במעשיו הרעים") ע"פ מש"כ בחי' הגרי"ז עה"ת (סנצסיל) שהתביעה על עמלק שחישב דרכיו קודם בואו להלחם, וכשאדם עושה חשבונות ולא זוכר את השי"ת, הי' חמור יותר מאדם שעושה עבירה מחמת תאוה שתוקפת אותה. וראיה לכך מהגמ' בב"ק (עט:) בטעם שהחמירה התורה בעונשו של גנב יותר מגזולן שמשלם כפל, כי הגנב לא השוה עבד לכבוד קונו כי פחד מבנ"א יותר. כלומר הגזולן תקפתו תאות הגזילה, אבל הגנב חישב מתי לבא בהסתר לגנוב,

וכשעושה עבירה מתוך מחשבה קודמת הי' לו לזכור את הקב"ה המשגיח על הכל.

ולכך נענשו עמלק יותר משאר אומות כי חישבו דרכיהם קודם וזה ענין "אריבתו" כדרך אדם שאורב^{לחבירו} לחבירו שמחשב מעשיו היטב קודם לכן.

ט. **ועוד** יש לפרש כונת רש"י "לשון מקרה" שבא להלחם בלי סיבה שעם בא להלחם עם עם אחר כמ"ש המלבי"ם (לעיל פסוק י"ז). וד"ז מורה על רשעות בעצם שבא להרע לנו בלא שום סיבה.

ועיין בב"י (סי' תרצ"ב) בביאור ברכת הרב את ריבנו לאחר קריאת המגילה דהוזכרו בה ה' לשונות "הרב", "הדן", "הנוקם", וכו' וביאר ד"הרב" מפני שאומות העולם באים עלינו לפעמים בלי טענה כלל רק בזדון עכ"ד. ולהמבואר זהו אופי צרת עמלק, והמן שהי' מזרעו היצר לישראל כה"ג.

י. **פירוש** ב': לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור, עכ"ל. והביאור דלפני שעמלק הרג את אלו שהענין פלטם [כמ"ש בתרגום יונתן] טמאום במשכב זכור. [וכך יל"פ במש"כ רש"י ויזנב שחתכו מילותיהן של ישראל דיתכן ועשו כן קודם שהרגום].

וצ"ב מה הי' המכוון במה שטמאום במשכב זכור. ויעוין במהר"ל בגור אריה.

יא. **פירוש** ג': לשון קור וחום, צננך והפשירך מרתיחתך שהיו כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטיה רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אעפ"י שנכוה הקרה אותה בפני אחרים עכ"ל.

בפירוש זה מבואר גודל ההיזק שעשו עמלק לישראל לדורות, דלאחר קריעת י"ס כל האומות היו יראים להלחם בישראל, ומחמת שעמלק נלחם בם כבר לא יראים מלהלחם בישראל.

ויש בזה גם מה שעשו כלפי מעלה, שכל האומות היו יראים מהשי"ת לאחר נס קריעת ים סוף, ועמלק שבא להלחם בישראל צינן את אותה רתיחה שהי' בכל הבריאיה.

וז"ה הפירוש במה שארז"ל שאין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק, כי לאחר קריעת ים סוף אי' במדרש רבה בפרשת בשלח "נכון כסאך מאז" שאחר קריעת ים סוף שאמרו אז ישיר נתיישוב הקב"ה על כסאו [נכון כסאך] — "מאז ישיר". ופירוש נתיישוב על כסאו שהיה גילוי בבריאיה שראו אלקותו ית', וכאילו נתיישוב הקב"ה על כסאו. ומחמת עמלק נצטננה אותה יר"ש שהי' לכל הבריאיה ונמצאת הבריאיה שאינה ראויה להיות כסא להשי"ת, וזהו "אין הכסא שלם".

וכך כתב ברמב"ן בפרשת בשלח, וז"ל: וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו,